

विवाहः

धाव्यादित्युत्पत्त्यं कृत्तिकादिद्विषट्ककम् ॥
एवं निरीक्षयेदं कन्यामन्त्रे सुरे गुरौ ।
पण्यौखामिचेषु देशे ग्रामे पुरे गृहे ॥
एकनाडीस्थितानि यदि स्थूलकन्ययोः ।
तदा वैधं विजानीयात् गुल्फादिषु तथैव च ॥
प्रकटं यत्नं जन्मार्थं तस्य जन्मार्थतो यथः ।
ग्रहं जन्मं यत्नं तस्य नामार्थतो वदेत् ॥
इत्योर्जन्मयोर्वैधो इत्योर्नामयोस्तथा ।
नामजन्मार्थयोर्वैधो न कर्त्तव्यं कदाचन ॥
एकनाडीस्थिता चेत् स्यात् भर्तृनां प्रायः

चाङ्गना ।

तस्मान्नाडीयघो वीक्ष्यो विवाहे शुभमिच्छता ॥
प्राङ्गनाया वैधतो भर्ता मध्यनायोभयं

तथा ।

एकनाडीयघे कन्या जियते नात्र संशयः ॥
एकनाडीस्थिता यत्र शुभमन्त्रादिधताः ।
तत्र द्वयं वर्णं न्यूनं क्रमेण फलमादिशेत् ॥
प्रभुः पण्यङ्गनामित्रं देशो ग्रामः पुरं गृहम् ।
एकनाडीगता भया अभया वैधवर्जिताः ॥
प्रतिप्रववमाह ज्योतिषि ।
“एकराश्यादियोगे तु नाडीदोषो न विद्यते ॥”
स यथा ।

“एकराशौ च दम्पत्योः शुभं स्यात् समसम्पत्तेः ।
चतुर्थे दशमे चैव तृतीयेकादशे तथा ॥”
समग्रहणाद्विषमसम्पत्तेः दोषः । तथा च ।
“घटके सप्तके मेघतुले युग्महयौ तथा ।
सिंहघटौ सदा वर्णौ नृतिं तन्नात्रवीक्ष्यवः ॥”
श्रीपतिव्यवहारनिर्णये ।
“सुहृदेकाधिपयोगे तारावले वज्रराशौ वा ।
अपि नाद्यादिवैधे भवति विवाहो हितायैव ॥”
राजमार्तण्डे ।

“न राजयोगे गृहवैरिता च
न तारमुहिनं गण्यन्तं स्यात् ।
न नाडीदोषो न च वर्णदुष्टि-
गंगादयस्ते सुनयो वदन्ति ॥” ॥

राजयोगस्तु एकराश्यादियोग एव तत्रैव
नाद्याद्विप्रसवात् ॥ श्रीपतिरत्नमालायाम् ।
“अन्ते भाषयन्निहयच्च वृषभुद्मेवोद्भवार्थं वि-
द्याखर्गैः क्रमशस्ततोऽपि महिषी आत्रः पुनः
सौरभी ।

आत्रेणौ नगकुक्षुरौ कपिरथो रथद्वयं वानरः
विंशोऽथो नगराट् पशुश्च करटो वीनिश्च
मानामियम् ॥

गोवाधं गजविंशमन्त्रमहिं नैवैव वध्वर्गं
वैरं वानरमेकश्च सुमहत्तद्विज्ञाकोद्भवम् ।
जोकानां व्यवहारतोऽप्यदपि च ज्ञात्वा प्रय-
त्नादिदं

दम्पत्योश्च पण्ययोरपि सदा वर्णः शुभस्या-
धिभिः ॥

मकरसमेतं मिथुनं कन्याकलवी नृगेन्द्रमीनौ च ।
वृषभतुलेऽजिमेवौ कर्कटधनुषौ च मित्रविधौ ॥”
वट्टकावितिशेषः ॥ ॥ अरिषट्टकमाह ।

विवाहः

“मकरः करिकुलरिपुणा
कन्या मेघेण सख्यं भवस्तुलया ।
कर्कषटौ वृषधनुषौ
वृषिकमिथुने चारिविधौ ॥ ॥

यदि कन्यायमे भर्ता भर्तः वष्टे च कन्यका ।
वट्टकं विजानीयादन्तर्गतं चिदशेरपि ॥ ॥
पुंसो गृहात् सुतगृहे सुतहा च कन्या
धर्मे स्थिता सुनवती पतिवत्तमा च ।
द्विहादशे घनगृहे घनहा च कन्या
अपि स्थिता घनवती पतिवत्तमा च ॥”

वट्टकादौ तारानियममाह भीमपराक्रमः ।
“सौहृदे सुभयोर्दयोरपि तथोरैकाधिपत्वेऽपि
वा
तारा वट्टसुमित्रमित्रदहनक्षेमायसम्पद्यदि ।
वट्टकादे नवपञ्चमे व्ययधने योगे च पुंयोयितोः
प्रीत्यायुःसुखद्विपुलजनकः कार्यो विवाह-
स्तदा ॥” ॥

गर्गः ।
“मरणं ताराविरोधे ग्रहरिपुभावे चिरेण ।
रोगादि नरनाथ्योः वट्टकादके वैरमवश्यं भवे-
दायुः ॥” ॥

आशः ।
“मेचादियोगेऽपि वट्टकादौ
तारा विपत्त्यारिनेननाख्याः ।
वर्ण्यो विवाहे पुत्रघोडुतो हि
प्रीतिः परा जन्मसु तारकासु ॥
नचचमेकं यदि भिन्नराशि-
नं दम्पत्यो तत्र सुखं लभेताम् ।
विभिन्नधर्चं यदि चैकराशि-
स्तदा विवाहः सुतसौख्यदायो ॥
एकार्थं च यदा कन्या राशिका च यदा

भवेत् ।

धनपुत्रवती नारी साञ्जी भर्तृप्रिया सदा ॥
वट्टके गोमिथुनं प्रद्वयं
काश्यं सख्यं नवपञ्चके तु ।
द्विहादशास्ते कनकात्रताम्
विप्राक्षेनं वैम च नाडीदोषे ॥
मरणं नाडीदोषे कलहः वट्टकादके विप-
तिर्वा ।

अनपत्तता त्रिकोणे द्विहादशे च दारिद्र्यम् ॥ ॥
जन्मचिन्तामणौ ।
“इत्यास्तातिश्रुतिव्यगशिरःपुण्यमेवाभिमानि
पौण्यादिषु अगुरिह बुधा देवसंज्ञानि भाणि ।
पूर्वास्तिस्रः शिवभभरणीदोहिकी चोत्तराश्च
प्राङ्मूर्त्त्याङ्गयसुहृदगन्धं नूनमेतं सुवीणाः ॥
विभाक्षेपानिर्हतिपिठ्ठे वाचवं वाचवर्चं
शक्रायोर्भे वरुणदहनर्चं च रघोगणोऽयम् ॥”
फलमाह श्रीपतिः ।

“खड्गले चोत्तमा प्रीतिर्मध्यमा देवमाशुषि ।
देवास्तरे कनिष्ठा च न्यूनमांशुवराक्षसे ।
राक्षसी च यदा कन्या माशुषश्च वरौ भवेत् ।
तदा न्यूनं दूरस्थो निर्धनत्वमथापि वा ॥”

विवाहः 431

राजमार्तण्डे ।
“यदि स्यान्नाक्षयो भर्ता कन्यका माशुषी भवेत् ।
विवाहे सुखमाप्नोति वैपरीत्यं विवर्ण्येत् ॥”
युहजयार्णवे ।

“देवा जयन्ति युद्धेन सर्वथा नात्र संशयः ।
रक्षसां मानुषाणाञ्च संग्रामे निश्चया नृतिः ॥
कर्कमीनालयो विप्राः चक्ष्राः सिंहतुलाह्वयाः ।
वैश्या युग्माजकुम्भाख्याः शूद्रा वृषभमाङ्गनाः ॥
सर्वाः परिणयेद्विप्रः क्षत्रियो नवभागभवेत् ।
यज्ञाश्रयो भवेद्वैश्यस्तिस्रः शूद्रे प्रकीर्तनाः ॥
वर्णश्रेष्ठा च या नारी हीनवर्णश्च यः पुमान् ।
महत्त्वमि कुले जाता नारी भर्तारि रण्यते ॥”

इति ज्योतिस्तत्त्वम् ॥ ॥

अन्यत् उक्ताहशब्दे द्रष्टव्यम् ॥ ॥ ॥ तत्प्रयोग
यथा । अथ कृतद्विहादशः संप्रदाता लयसमये
संप्रदानशालायां गत्वा उत्तरतः स्त्रीगर्वी वद्धा
विष्टरादिकं सञ्जीव्य पश्चिमाभिमुखोऽनुप-
विष्टस्तिष्ठेत् । ततोऽग्रे उपस्थिते वरे संप्रदाता
कृताञ्जलिर्वरं कुर्वेत् । ॐ साधु भवानास्ता-
मिति पृच्छेत् । आमाता ॐ साध्वहमासे
इति वदेत् । संप्रदाता ॐ अर्चयिष्यामी भवन्तं
इति पृच्छेत् । आमाता ॐ अर्चय इति वदेत् ।
ततः संप्रदाता पाद्यार्घ्याचमनीयगन्धमात्य-
यथाशक्नुमुरीयसपङ्कयश्रोपवीतसुपर्णपूगा-
दिकं प्रदाय आमातरमर्चयेत् । ततः संप्रदाता
दक्षिणं जाशु धत्वा ॐ अद्यैवादि असुक-
गोज्ञासुकप्रवरस्यासुकदेवशर्मेणः प्रपूजं
असुकगोज्ञासुकप्रवरस्यासुकदेवशर्मेणः प्रपूजं
असुकगोज्ञासुकप्रवरस्यासुकदेवशर्मेणः पुत्रं
असुकगोज्ञासुकप्रवरस्यासुकदेवशर्मेणः पुत्रं
असुकगोज्ञासुकप्रवरस्यासुकदेवशर्मेणः प्र-
पूजं असुकगोज्ञासुकप्रवरस्यासुकदेव-
शर्मेणः पूजं असुकगोज्ञासुकप्रवरस्य
असुकदेवशर्मेणः पुत्रं असुकगोज्ञासुक-
प्रवरां श्रीअसुकीदेवीं एनां कन्यां शुभविवाहेन
दातुं एभिः पाद्यादिभिः अर्घ्यं भवन्तमहं
वृणो । आमाता ॐ वृणोऽस्मि इति वदेत् ।
संप्रदाता यथाविहितं विवाहकर्म कुरु ।
आमाता ॐ यथाज्ञानतः करकायौति वदेत् ।
ततः आचारारदिकं कारयित्वा सुखचन्द्रिकां
कारयेत् । ततोऽग्रे उपस्थिते वरे संप्रदाता
असुं मन्त्रं जपति । प्रजापतिर्हविरुष्टुप्
हृन्दोर्हवीया गौर्देवता गवोपस्थापने विनि-
योगः । ॐ अहंवा पुत्रवाससा धेनुभवद्वय
मे वा नः पयस्वती दुहा सुतरा सुतरां
समाम् । ततो आमाता प्रजापतिर्हविर्वायत्री
हृन्दो विराड्देवता उपविशदहंवीयजपे
विनियोगः । ॐ इदमहमिमां पदां विराज-
मन्नाद्यायाधितिष्ठामि । इमं मन्त्रं जपन्नासने
प्रादुसुख उपविशति । ततः संप्रदातापि पश्चि-
माभिमुख उपविशेत् । ततो दाता साग्रपञ्च-
विंशतिक्षुपञ्चैः द्विर्वामाघोसुखग्रन्थिं रक्षितं